

# מאור אבן-חן - עבירות השוחד

## מאור אבן-חן, "עבירות השוחד", הוצאה לאור של ספרות משפטית מבית החברה הכלכלית של לשכת עורכי הדין, התשע"ח-2017, 448 עמ'

המילה שוחד בשפה העברית עברה שינויים ממשמעותה בעבר למשמעותה כיום. במקרא, המילה שְׁחָד מציינת סוגים שונים של מתן שניתן לשם השגת טובה מן המקבל. בין השאר, מתן שמלך שולח לבן בריתו כדי שיעזור לו. כך למשל שלח אחז בן יותם מלך יהודה שוחד למלך אשור על מנת שיעזור לו כנגד מלכי ארם וישראל (מלכים ב' פר' ט"ז פס' ח). אולם עיקר ההתייחסות במקרא היא התייחסות לשוחד במשפט, ומדובר על שוחד כספי. עשרות פסוקים מזהירים ומגנים את התופעה ("וְשֹׁחַד לֹא תִקַּח כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲזֹר פְּקֻחִים וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים.", שמות כ"ג, ח').

בעברית המודרנית מקובל להגדיר שוחד בצורה רחבה יותר שעיקרה מתן טובת הנאה מכל סוג שהוא עבור קבלת דבר בדרך לא חוקית או לא תקינה. כמו גם בעבר, השוחד הוא אחת העבירות השנואות על הציבור ועל בתי המשפט כאחד. כפי שמציין אבן-חן, מקובל לומר שהערך המוגן העיקרי הוא תקינות המערכת הציבורית. במיוחד מערכת המשפט, אך לא רק היא. מערכת מממשלתית משוחדת יכולה



לגרום לנזקי ענק לחברה. לא רק נזק כלכלי, אלא גם נזק חברתי משמעותי. שני נזקים קרובים הם פגיעה באמון הציבור במערכות השלטון, ופגיעה באיכות האנשים המשרתים בו. דומה שכולם מסכימים שאם ההחלטות המתקבלות במוסדות המדינה אינן ענייניות אלא תלויות שלמונים, לא תהיינה אלו ההחלטות הנכונות. לא לחינם מתאפיינות מדינות לא מתפקדות ברמת שוחד גבוהה.

ספרו של אבן-חן מנתח להפליא את הצד המשפטי של כל עבירות השוחד הקיימות במשפט הישראלי. הוא עוסק בנותן השוחד ובמקבל השוחד, בהבדלים בין טובות הנאה מותרות לבין שוחד אסור, בשוחד בתחרויות ספורט, בענישה וחילוט, ובהרבה נקודות ושאלות קשורות. יש לציין את עיסוקו בשאלה של שוחד לעובד זר. עקב הצטרפות ישראל ל-OECD תוקן החוק וכיום אוסר החוק הישראלי תשלום לעובד זר בחוץ לארץ לשם השגת יתרון עסקי. זהו אחד החריגים לכלל כי משפט מדינה חל רק בשטח הטריטוריאלי שלה. יושם לב שמדובר על פעילות עסקית ולא על כל פעילות אחרת (שכן אחרת כל פעילות ביון של מדינה במדינה אחרת יכולה להיחשב כעבירה פלילית). מדובר בחוק שיש בו שימוש מועט יחסי אך סביר להניח שיורחב בעתיד.

למעשה, ניתן לומר שהספר עוסק בכל שאלה משפטית הקשורה לעבירות השוחד. לכל הפחות, לפי הדין הקיים בשנת 2017. יתרון נוסף בספר הוא סיכום של כמה מפרשיות השוחד המהדהדות ביותר בישראל. בפרק העוסק בענישה בעבירות שוחד, הוא מביא בתמצית את סיפורם של כ-15 מקרים בולטים, החל מפרשיות הולילנד וכלה ברופאים שלקחו שלמונים באופן לא חוקי. מעבר לשאלת העונש שהוטל בכל מקרה, הרי הקורא יוכל ללמוד בתמצית מה בדיוק אירע במקרים מפורסמים אלו.

המחבר מציין בסופו של הספר כי עבירת השוחד עברה שינויים משפטיים בשנים האחרונות. העונש הוחמר וכמה קפיצות מדרגה נעשו בו. לא רק זאת אלא שסביר להניח שהעונש יוחמר אף בעתיד. הוא מסכם באומרו כי:

## ספרו של אבן-חן מנתח להפליא את הצד המשפטי של כל עבירות השוחד הקיימות במשפט הישראלי.

**"לאור המאפיינים הייחודיים של עבירות הצווארון הלבן ולאור מאפייניהם של עברייני הצווארון הלבן, החמרת הענישה בגין עבירות השוחד השונות, כמו גם הגדלת המשאבים המוקצים לאכיפה, עשויים להוביל להגברת ההרתעה ולצמצום מימדיה של התופעה העבריינית".**

וכאן מתחילה ביקורתנו. הספר מתעלם מהתובנות הקרימינולוגיות שהצטברו במהלך השנים. המחבר לא עוסק בשאלות הראשוניות המתבקשות מעיסוק בנושא. כמה מקרי שוחד יש בישראל? באיזה תחומים? מדוע אנשים פונים לשוחד מלכתחילה? מיהם אלו המבקשים לשחד? ואת מי? באיזה אקלים כלכלי-חברתי צומחת עבירת השוחד? מה אחוז הנתפסים? והאם ניתן לחשב זאת ואיך? ולאור כל אלו, מהיכן מסקנתו של המחבר על הגברת ההרתעה? ברור ששאלות אלו חשובות הרבה יותר ממקרה ספציפי זה או אחר. כמובן, הספר לא מתיימר לעסוק בקרימינולוגיה, אך היה ראוי להתייחס אליהן ואפילו בקצרה מאוד.

בצורה דומה יש לתמוה על החוסר במשפט משווה. כמדומני שאין שיטת משפט בעולם שאין בה עבירות שוחד. בספר מסוג זה מן הראוי היה להציג את מאפייני העבירה במשפטן של מדינות אחרות. רצוי היה להציג לפחות את העקרונות בשתי אסכולות המשפט הנוהגות בעולם (המשפט המקובל בעולם האנגלו-סקסי, והמשפט הקונטיננטלי באירופה ובדרום אמריקה). כל המדינות נאבקות בעבירת השוחד. הצטבר ניסיון של מאות שנים בטיפול בעבירות אלו. מדינת ישראל לא יכולה ללמוד משהו מהם?

אך תמיהתנו העיקרית היא חוסר הביקורת על העמימות וחוסר הבהירות. לא בתי המשפט צריכים למפרע לקבוע מהו שוחד ומה איננו, אלא זוהי משימת המחוקק שמשום מה אבן-חן איננו מפנה אליו אצבע מאשימה.

**הספר מתעלם מהתובנות הקרימינולוגיות שהצטברו במהלך השנים. המחבר לא עוסק בשאלות הראשוניות המתבקשות מעיסוק בנושא.**

יש ערפול ניכר לאורך כל עבירות השוחד. ניתן לראות בפסיקה שהביא אבן-חן את ההתלבטות הרבה בין השופטים. כיצד להגדיר שוחד? מהו שוחד? מתי מדובר בעבירה משמעתית של שיקול דעת, ומתי בעבירה פלילית חמורה? מיהו עובד ציבור? צריך לזכור שבמקרים של ערפול, עוברת ההחלטה לפרקליטות ואחריה לבתי המשפט. הפרקליטות היא זו שצריכה להחליט אם להעמיד לדין אם לאו, ובתי המשפט צריכים בדרך של חקיקה רטרואקטיבית לקבוע אם המעשה היה פסול אם לאו. לא נראה שזוהי הדרך הנכונה להילחם בעבירות השוחד, ודרך זו איננה מתאימה למשפט הפלילי בכלל. לדעתנו, יש צורך בהגדרות ברורות וחד משמעיות. נכון, ייתכן שלעתים יהיו כאלה שהיה עדיף שיורשעו אך יצאו זכאים, אך גם כיום יש כאלו. בקצרה, הגדרה מעורפלת ולא ברורה נזקיה רבים מיתרונוותיה. הספר לא הדגיש נקודה חשובה זו, וחבל.

למרות ביקורתנו זו, הרי הספר ממלא היטב את ייעודו. המחבר ד"ר מאור אבן חן, נטוע היטב גם בעולם התיאוריה וגם בעולם המעשה. הוא עוסק בתחום בפרקליטות מחוז ת"א וכמה מהתקדימים רשומים על שמו. הספר יסייע לכל מי שעוסק בפלילים בתחום הצווארון הלבן, והכרחי לכל מי שמתמודד עם עבירת השוחד ישירות.